

herfst 2005

BOMEN *nieuws*

Kwartaalblad van de Bomenstichting

Nationale Bomenbank bv

**Al meer dan
30 jaar kennis
van bomen**

**boomverplanting
en boomverzorging**

www.nationalebomenbank.nl

tel. 0184 - 698989

info@nationalebomenbank.nl

**Mr B.M. Visser
& Partners**

Juridische Raadgevers
Natuur, Bos en Landschap

Ravenhorsterweg 61, 7103 AR Winterswijk

telefoon: 0543 - 51 85 17 / fax: 53 46 93

e-mail: bmvisser@freeler.nl

Vakcursussen Bomen

Cursuslokatie: Arnhem

Vakcursussen:

- **Boomtaxatie: theorie en praktijk**
nieuwe taxatiemethode richtlijnen NVTB 2005
- **Boombeleid: raamwerk**
opzet en toetsing boombeleid
- **VTA-1: visuele boomcontrole en registratie**
boomveiligheidsinspectie in het kader van zorgplichten
- **VTA-2: VTA-methodiek en stabiliteitsonderzoek**
vervolgcursus VTA-1
- **Examentrainingsdag: boomveiligheidscontroleur**
voorbereiding op examen Europees certificaat
- **Boombeheer A tot Z (van Aanplant tot Zorgplicht)**
niveau Tree worker / Tree technician

Datum:

20 + 21 sept. 2005
27 + 28 sept. 2005
4 oktober 2005
2 november 2005
23 november 2005
nov. / dec. 2005

Informatie en inschrijving:

*Alle cursussen vanaf 4 deelnemers
ook "aan huis"!*

N.O.C.B.
Boomtechnisch Adviesburo
beëdigd taxateur van bomen

Postbus 168, 6930 AD Westervoort

Tel. 026 - 31 17 550 - Fax 026 - 31 20 538

Zie ook onze cursusagenda: www.nocb.nl

Verwondering

Een goed begin is het halve werk. Dat geldt ook voor ons werk en de bescherming van bomen. Wat ik daarmee bedoel te zeggen is dat mensen die al oog hebben voor bomen makkelijker te overtuigen zijn van de noodzaak van behoud en bescherming dan degenen die een houten paal niet van een boom kunnen onderscheiden. Voor u als bomenliefhebber niets nieuws, maar het zal u ook niet verbazen als ik u vertel dat nog lang niet iedereen groot liefhebber is.

Daarom heeft de Bomenstichting als een van de speerpunten van haar activiteiten de komende jaren 'Verwondering over bomen oproepen' staan. In de recent verschenen wervingsfolder waarin we onze activiteiten uitleggen staat: "Het genieten van bomen is natuurlijk een belangrijke drijfveer voor ons werk. U bent wellicht ook wel eens van uw fiets gestapt om een boom in volle glorie te bewonderen. Bijvoorbeeld in de herfst als de zon door de kleurige bladeren schijnt ... Korte momenten van verwondering, waar heel veel mensen van genieten."

Om eerlijk te zijn is het niet zo dat ons land zich kenmerkt door bomenhaters, maar er zijn wel veel mensen die bomen doodnormale verschijnselen vinden en er letterlijk en figuurlijk niet bij stilstaan dat ze leven en ook zelfs eigen behoeften hebben. Met dat gegeven gaan we aan de slag. Niet belerend, maar op de wijze zoals het citaat hierboven. Ervoor zorgen dat mensen met verwondering stilstaan bij een boom. Dan volgt de rest vanzelf. Hopen we.

Verwondering over bomen is al een oud gegeven. Lang geleden leefden mensen nog veel meer met de natuur en van de natuur. Toen al verwonderden ze zich over de vorm en inhoud van de vrucht van een walnoot. De harde schaal en daarin de zachtere zaadlobben associeerden ze met het menselijk hoofd. Om die reden werd de noot aangewend om kwalen in het hoofd te bestrijden. Tegenwoordig weten we wel beter.

Aan walnoten vindt nogal wat veredeling plaats om, net als bij appels en peren, betere, mooiere en grotere vruchten te krijgen. Als boom zijn ze op zichzelf al prachtig. Oude noten krijgen een schitterend grillig uiterlijk. Leo Goudzwaard laat u er kennis mee maken.

Graag hadden we u nader geïnformeerd over de stand van zaken van de boom, die ook mooie vruchten heeft: de paardekastanje. Helaas hebben onderzoekers nog niet de vinger kunnen leggen op de oorzaak van de dodelijke bloedingsziekte. Wilt u op de hoogte blijven dan raad ik u aan met regelmaat een kijkje op onze website te nemen.

Lees het citaat van hierboven nog even terug. Een genoeglijke herfst!

Frank Moens

4

Bomenstichting vijfendertig jaar

Ambassadeur Marjan van Elsland en directeur Helène van der Poel in gesprek met redacteur Florentine van Eeghen over verleden, heden en toekomst van de Bomenstichting.

7

Exoten tegen gevolgen opwarming

Het debat over de klimaatsverandering in relatie tot de stadsboom tijdens het Boomfestival op 19 juni vormde de opwarmer voor een bijzondere, zonovergoten dag.

De heren Mohren en Langeveld discussieerden over de stelling van Marjan van Elsland. Ze geeft zelf het verslag van de uitkomst van het debat.

10

Beukenhakhout en beukenmalebossen op de Veluwe

Bert Maes werkt aan de inventarisatie van oude bosrelicten op de Veluwe. In de omgeving van Speuld stuitte hij op hakhoutbossen, die uit beuk bestaan. Een bijzonderheid want in ons land bestaan dergelijke bossen voornamelijk uit eik. De theorie over de ontstaansgeschiedenis en het latere beheer leest u in dit artikel.

en verder in dit nummer:

Column: Slim met natuur 9
Op zoek naar bomen met een verhaal 8
Bomen om op te eten - Walnoot en Bitternoot 12
Reacties 19
De stelling 19
Kort 20
Boeken 22
Bomen als spiegel 22
Bomen en mensen, een oeroude relatie 23
Agenda 23
Colofon 23
Rijp & Groen 24

Op de omslag: Bitternoot (*Carya ovata*) in herfststoot in Arboretum De Dreijen in Wageningen (foto: archief Bomenstichting)

EEN BOOM is buitengewoon

Bomenstichting vijfendertig jaar

Florentine van Eeghen

In het kantoor van de Bomenstichting rinkelt de telefoon de hele dag door. Wie het nummer draait en het keuzemenu affluistert wordt verwezen naar de afdeling Monumentale Bomen, Donaties en Bestellingen, naar 'Bomen en Buren' of naar toets negen, de overige vragen. Daar komt San van der Molen aan de lijn, die sinds jaar en dag de telefoon van de stichting bemant. De Bomenstichting wordt door zeer uiteenlopende mensen gebeld. Dat varieert van een tuineigenaar met een zieke boom of een oude dame die de bomen in haar straat wil behouden, tot een gemeentambtenaar die een second opinion wil over een boomprobleem of een plaatselijke boombeschermer die een cursus wil volgen.

vraagsteller. Dat was vijfendertig jaar geleden, toen de Bomenstichting ten doop werd gehouden, reeds de leidende gedachte. Maar toen ging het nog alleen om de bescherming van de monumentale bomen in Nederland.

De eerste tien jaren

Zoals gezegd ging het bij de oprichting in 1970 alleen om monumentale bomen. De criteria die een boom toen tot 'monumentaal' bestempelden gelden nu nog steeds: de boom moet minimaal tachtig jaar oud zijn en daarnaast in enig opzicht bijzonder. Een speciale boomsoort zoals een mammoetboom (*Sequoia*), wordt al gauw een monument terwijl een oude beuk alleen

monumentaal wordt verklaard als hij beeldbepalend is, bijvoorbeeld op de brink van een dorp. Of als de beuk in Zeeland staat, waar sinds de watersnoodramp van 1953 nauwelijks oude bomen over zijn. Mer het vergaren van kennis omtrent het beheer en behoud van monumentale bomen waren de eerste tien jaren van de Bomenstichting zó om.

Nieuwe inzichten

Na dit begin heeft de Bomenstichting niet stilgestaan. De functie van het voorvechter zijn van oude bomen gaat nog steeds door, maar er is veel ander belangrijks bijgekomen. Op de derde verdieping van het kantoor in hartje Utrecht sprak ik de huidige directeur Helène van der Poel (44) en Marjan van Elsland (56) die tot drie jaar geleden die functie vervulde en zich nu ambassadeur van de Bomenstichting mag noemen. Marjan was er vanaf 1975 bij, eerst als adviseur, toen als voorzitter en vanaf 1986 als directeur. Marjan: "De Bomenstichting is inderdaad begonnen als stichting voor uitsluitend monumentale bomen. In de begintijd werden we gezien als 'oude-bomenclub'. De aandacht voor oude bomen

foto: Anne Alders

Desgevraagd vermeldt San dat de meest gestelde vragen over bomen niet de hinderlijke pluisjes van bomen betreffen of de al dan niet boomwurgende eigenschappen van klimop, maar dat ze steeds weer over burenp Problemen gaan. San: "Die vragen hebben we nu gelukkig ingedamd. De website van de Bomenstichting neemt steeds meer taken van de telefoon over. Burenp Problemen kosten veel tijd en de vragen komen vaak van wat wij als 'de verkeerde kant' beschouwen. De mensen willen de kennis die wij aanleveren gebruiken om van hun buurbomen af te komen. Daar gaan wij dus geen tijd in steken."

De Bomenstichting stelt in haar adviezen altijd de boom en zijn (gezonde) toekomst centraal, niet de

De huidige
directeur Helène
van der Poel -
links - en Marjan
van Elsland die tot
drie jaar geleden
die functie
vervulde en zich
nu ambassadeur
van de
Bomenstichting
mag noemen.

Dit artikel is een
enigszins
ingekorte en
bewerkte versie
van een artikel
dat in het
tijdschrift De Tuin
Exclusief is
verschenen.

was een nieuwe benadering in de groene vakwereld. Daar werden oude bomen nog gezien als geldverslinders waar je zo snel mogelijk vanaf moest komen. Pas tijdens mijn voorzitterschap ging de Bomenstichting zich inzetten voor alle bomen. Dat was een flinke stap in de goede richting, want de vakwereld ging ons toen als een steun zien en niet meer als een bedreiging."

De aanpak van het vak boomverzorging was in de jaren tachtig totaal anders dan nu. De naam boomchirurg - tegenwoordig boomverzorger - spreekt boekdelen. Het was echt chirurgie: zagen, frezen, hechten en metselen, de boom werd héél gemaakt. Maar achter dat mooie metselwerk kon de boom rustig verder rotten. Nieuw wetenschappelijk onderzoek in Amerika wees uit dat bomen hun eigen wonden afgrendelen. Marjan wijst op een plaatje in Bomennieuws, waar het litteken van een oude wond staat afgebeeld: "Je ziet hier precies waar de afgrendeling heeft plaatsgevonden. Deze wond moet je dus niet opnieuw opensnijden en uitspreiden, want dan kan de boom helemaal opnieuw beginnen."

Tegenwoordig kijken vakmensen anders tegen het beheer van bomen aan. Nu zijn ze erop uit om de omstandigheden van bomen zo goed mogelijk te maken; de groeiplaats wordt verbeterd zodat de boom zichzelf kan redden. Als de bomen gezond zijn, is veiligheid het voornaamste punt van aandacht. Tegenwoordig is er meer controle op vertakkingen die eventueel gevaarlijk zijn en het controleren van holtes. Marjan: "Deze omslag in de boomverzorging hebben wij mee vorm gegeven door er veel over te communiceren. Lezingen geven, folders met informatie publiceren en vooral met ons blad Bomennieuws; het hoort er allemaal bij en doet veel goed."

De overheid verzaakt

In de jaren tachtig kwam er ruimte en voldoende draagvlak om te beginnen met het inventariseren van de monumentale bomen. De inventarisatie was een mammoetklus waar bijna tweehonderd vrijwilligers zich voor hebben ingezet. Dit werk gaat nog steeds door. Van de andere taken nam de bestrijding van de iepenziekte veel tijd en energie in beslag. De overheid had zich steeds druk gemaakt over de iepenziekte, er was allerlei onderzoek en er werd subsidie gegeven voor het kappen van aangeraste bomen. Maar in januari 1991 liet de overheid dit zonder enige overdracht uit de handen vallen. Er was geen overgangsfase en van het ene moment op het andere was er geen coördinatie meer. De Bomenstichting moest wel in dit vacuüm springen en besteedde veel tijd en energie aan het helpen ontwikkelen van initiatieven zoals de Iepenwacht, die nu in Friesland, Groningen en Zuid-Holland functioneert. Coördinatie is broodnodig, want een gemeente die er zelf alles aan doet, heeft toch last van de kevertjes in de iepen van de buurgemeenten. Directeur Helène van der Poel ziet dit als een taak van de overheid. "Coördinatie van de ziektebestrijding hoort van rijkswege te gebeuren. Nu is er net weer een nieuwe ziekte in de paardekastanje, de bloedingsziekte die dodelijk is. De oorzaak van de ziekte is nog niet vast-

gesteld. Dus de Bomenstichting vindt het belangrijk dat er geld komt om onderzoek te doen. Ook de VNG (Vereniging Nederlandse Gemeenten) heeft zich daarvoor ingezet. Het is toch te gek dat de ziekte zich verspreidt door het hele land zonder dat er een gecoördineerde aanpak is. Afwachten kan niet, de paardekastanje is zo'n mooie boom en onmisbaar in Nederland. Je merkt wel dat deze ziekte rot de verbeelding spreekt. Mede dankzij de Bomenstichting is er zoveel druk op het ministerie van LNV uitgeoefend dat dit nu geld voor onderzoek beschikbaar heeft gesteld."

Op het gebied van bomen blijven steeds nieuwe ontwikkelingen komen waar de Bomenstichting op inspringt. Een van de voorbeelden is het feit dat er bijna geen plantsoenendiensten meer zijn. Gemeenten willen alleen mensen in dienst die generalist zijn en besteden de specifieke taken uit aan gespecialiseerde bedrijven. Marjan van Elsland ziet dat er daardoor veel misgaat met het beheer van bomen in de gemeenten. "Bij de gemeente werken meestal een paar mensen die kennis van bomen hebben, maar zij werken op plekken waar ze geen invloed hebben op het beleid. Gelukkig

De mensen willen de kennis die wij aanleveren gebruiken om van hun buurbomen af te komen. Daar gaan wij dus geen tijd in steken.

De aandacht voor oude bomen was een nieuwe benadering in de groene vakwereld. Daar werden ze nog gezien als geldverslinders waar je zo snel mogelijk vanaf moest komen.

begint er nu een tegenbeweging te ontstaan." Via de Vereniging Stadswerk, de ambtenaren die zich bezighouden met de openbare ruimte en de VNG probeert de Bomenstichting haar zorgen bekend te maken. Publicaties en adviezen van de stichting moeten ervoor zorgdragen dat de kennis binnen de gemeenten op peil blijft en er wordt ferm aan de bel getrokken als gemeenten of andere boombeheerders nalatig zijn. Volgens Helène is dat altijd de aanpak van de stichting geweest. "We hebben veel kennis in huis en die bieden we aan. Aan gemeenten, aan stedenbouwers en ontwikkelaars. Maar ook met de burgers willen we de kennis delen: wat kunnen ze zelf doen, welke stappen kunnen ze ondernemen. Alleen als het nodig is springen we vanuit de Bomenstichting actief in. Dat betreft de acute dingen, zoals bij monumentale bomen, of zoals nu de kastanjeziekte. Of dat alle bomen op dijken opeens wegmoeien na de dijkdoorbraak bij Wilnis. Inspelen op de actualiteit, heet dat."

Contactpersonen

Vaak worden deze dringende gevallen aangedragen door een van de contactpersonen. Dat zijn vrijwilligers die verbonden zijn met de Bomenstichting, maar het kunnen ook lokale stichtingen zijn die zijn opgericht met het doel bomen te beschermen. De namen van die stichtingen vliegen over tafel. Marjan noemt de Stichting Stadsbomen Eindhoven, de Bomenridders van Rotterdam en Helène de pas opgerichte Bomenridders Amsterdam, die dezelfde naam mogen gebruiken. "Zij doen op lokaal niveau wat wij niet kunnen: er regelrecht inspringen." De contactpersonen zijn de ogen en oren van de Bomenstichting. Ze zijn nu al in een kwart van alle Nederlandse gemeenten actief en onlangs is er weer een succesje behaald: er is subsidie gekregen om dit aantal in de komende drie jaar te verdubbelen en hun expertise te bevorderen.

De contactpersonen zijn de ogen en oren van de Bomenstichting. Ze zijn nu al in een kwart van alle Nederlandse gemeenten actief ...

Marjan juicht dit van harte toe: "We gaan uit van de dialoog met de gemeente, het actievoeren begint uit te sterven. Er wordt meer bereikt op basis van samenwerking." Helène heeft daar een andere kijk op: "Het valt mij in gesprekken met boombeschermers juist op dat er in het begin zo keihard moet worden opgetreden. In heel veel gevallen is tot aan de Raad van State geprocedeerd voordat gemeenten begrepen dat zij beter eerder konden gaan overleggen." Marjan: "Met actievoeren dacht ik meer aan het ouderwetse soort, het je vastketenen aan bomen en zo. Het volgen van bezwaarprocedures is inderdaad vaak een noodzakelijk begin. Het lijkt alsof er eerst een fikse ruzie moet komen vóór je serieus wordt genomen. Gemeenten moeten eerst keihard op hun bek gaan voordat ze snappen dat het anders moet."

Een van de speerpunten van het huidige beleid van de Bomenstichting is om het netwerk van contactpersonen uit te breiden. Dat is geen gemakkelijke opgave. Er zijn altijd wel mensen die enthousiast zijn, maar het werk is niet eenvoudig. Contactpersonen moeten communicatief zijn en iets van bomen weten; liefst zijn ze zelfs gek op bomen en daarnaast toch zakelijk genoeg om bezwaarprocedures te kunnen voeren.

Pijlers

De contactpersonen zijn een belangrijke pijler van de Bomenstichting; een tweede is het register van de Monumentale Bomen. Dit bestand wordt permanent actueel gehouden, het is letterlijk en figuurlijk een levend bestand. Er zijn 10.000 objecten - solitair, laan of groep - in opgenomen en dat komt neer op ongeveer 20.000 bomen. De bomen worden met extra zorg en bescherming omringd, bijvoorbeeld door controles en adviezen van de Bomenschouw van de stichting. Ook is er een Bomenfonds voor het groot onderhoud van deze bomen. Dit fonds werd tot vorig jaar volledig gevuld door het Ministerie van LNV, maar deze bijdrage wordt afgebouwd. Het Jo Bergacker Fonds (Prins Bernhard Cultuurfonds) en bedrijven blijken gelukkig bereid deze leemte te vullen. Helène: "Het is een jaarlijks terugkerend fenomeen dat de potjes van de overheid kleiner worden. Mijn hoofdtaak is het werven van fondsen in het algemeen, en dat is al bijna een dagtaak. De ontbrekende gelden worden nu door particuliere fondsen en door het bedrijfsleven aangevuld en ook de bijdragen van onze donateurs zijn heel belangrijk voor ons." Voor Marjan was het geworstel om aan genoeg geld te komen de voornaamste reden haar werk als directeur neer te leggen. "Dat zijn de dingen die nu via Helène beter lopen. Haar deskundigheid ligt bij fondsenwerving en bedrijfsvoering en niet zozeer bij bomen. Ik ben daardoor vrijgemaakt te doen waar ik goed in ben: adviseren over bomen. Bij gemeenten gaat het andersom. Daar wordt de groene specialist vervangen door een algemeen manager en is deze voor altijd weg, hier werken de manager en de specialist samen."

Foto: Anne Alders

Exoten tegen gevolgen opwarming

foto: Jeanette Roos

Het Boomfestival op 19 juni begon met een debat over de toekomst van onze stadsbomen in het kader van de opwarming. Het debat startte en eindigde met een stemming over de volgende stelling, die bedoeld is als beheersadvies:

'Zorg voor een breed sortiment stadsbomen (inheemse en vooral ook exoten) op uitstekende groeiplaatsen, grijp niet in en wacht af welke bomen alle directe en indirecte gevolgen van de opwarming overleven'.

Van de ruim honderd genodigden, vakmensen en geïnteresseerde particulieren, stemde om te beginnen bijna 50% tegen de stelling. Na afloop van het debat stemde minder dan 20% nog tegen. Een verslag.

Na een welkom door Helène van der Poel startte gespreksleider Jos Jansen, bestuurslid van de Bomenstichting, het debat met het voorlezen van de stelling. De zaal reageerde onmiddellijk, vooral bij de woorden 'exoten' en 'grijp niet in', maar mocht nog niet debatteren. De stemming maakte duidelijk, dat het debat spannend zou worden.

Daarna hield Marjan van Elsland haar inleiding en verdedigde ze bovenstaande, door haar geformuleerde stelling. Zij wees op de te verwachten gevolgen van de opwarming:

- lange, hete, droge zomers;
- zachte, vochtige winters;
- meer extremen, waaronder storm;
- meer ziekten en plagen.

Volgens Marjan is alleen een weerbare natuur in staat, deze gevolgen van de opwarming met succes te overleven. Daarvoor zou die natuur aan twee voorwaarden moeten voldoen. In de eerste plaats een zeer grote diversiteit, inclusief Europese exoten, opdat er altijd soorten overblijven, die de omstandigheden aankunnen. In de tweede plaats zou voor de (stads)boom, maar in feite voor de hele natuur moeten gelden, dat ze niet met kunst- en vliegwerk in leven wordt gehouden maar zelf kan overleven dankzij uitstekende groeiomstandigheden. Dus 'niet ingrijpen', maar uiteraard wel snoeien en controleren.

Frits Mohren, hoogleraar bosecologie hield zijn bijdrage kort. Hij benadrukte nog eens, dat de opwarming in de stad extra hard kan aankomen, omdat het daar toch altijd al droger en warmer is. Aan de andere kant wees hij op de weerbaarheid die bomen en ecosystemen van zichzelf toch al hebben. Voor hem hoefden de exoten trouwens niet alleen uit Europa te komen, maar ook uit

Noord-Amerika. In de Dierckx-lezing van 18 oktober aanstaande zal hij het onderwerp verder uitdiepen.

Henk Langeveld, gemeentelijk boombeheerder belichtte de vraag tenslotte vanuit de praktijk. Hij trok even de natuurlijkheid van stadsbomen in twijfel, maar respecteert die vervolgens wel, door bomen te planten die van nature ergens thuishoren. En door niet te reageren op klachten over druipende bomen en dergelijke: 'dat is nu eenmaal de natuur'. Hij liet zien, dat we al zo lang ingrijpen om de natuur naar onze hand te zetten, maar bleek toch huiverig voor het introduceren van nog meer exoten. Voor bebouwd gebied wilde hij echter wel een uitzondering maken.

Jos Jansen hoefde de door hem voorbereide vragen niet in stelling te brengen. De deelnemers zaten te springen om hun mening naar voren te brengen. Van bomenvoorvechtster Dirkje Meesters uit Oosterhout, die pleitte voor meer kennis en betere groeiplaatsen voor bomen, tot wetenschapper Hans Heijbroek, die erop wees, dat de natuur alleen bij een grote genetische diversiteit in staat is, klappen op te vangen. Nadat Jos erop had gewezen, dat de klimaatverandering ook nog heel anders uit kan pakken bracht hij de stelling opnieuw in stemming. Nog ongeveer 20 mensen hadden zich niet laten overtuigen, vooral van de exoten, maar hebben dat niet meer uit kunnen leggen. De hitte in de zaal en het aantrekkelijke buitenprogramma dreef iedereen snel naar buiten.

Reageren? marjaneland@bomenstichting.nl

De sprekers van het debat over de gevolgen van de opwarming. Van links naar rechts: Frits Mohren, Jos Jansen, Marjan van Elsland en Henk Langeveld.

Op zoek naar bomen met

Frank Moens

Sinds mensenheugenis zijn bomen een metgezel in de samenleving. Niet alleen als leverancier van brandhout en bouw materiaal, maar ook als symbool voor gedenken, herdenken en plaats van samenkomst. Bomen staan centraal in een leefgemeenschap, een dorp, stad of streek, of binnen een familie. Bekend is dat verhalen over bomen de ronde doen en dat mensen soms een speciale band hebben met een boom of boomgroep die is ontstaan door een bepaalde gebeurtenis. De Bomenstichting is dit jaar begonnen met een zoektocht naar die verhalen. Hoe meer bomen tot de verbeelding spreken en hoe meer erover bekend is, des te groter ook de binding ermee. Bomen komen op die manier nadrukkelijker tot leven en dat leidt weer tot een betere garantie voor het behoud.

Het vergroten van die betrokkenheid geldt in eerste plaats voor de lokale bevolking, maar het zal ook zijn uitstraling hebben op de rest van het land. De Bomenstichting is daarom, met steun van het VSB

fonds, dit jaar begonnen met verzamelen van verhalen, anekdotes en sagen over bomen. Een aantal bekende Nederlanders zal worden gevraagd of zij, als zij een persoonlijke band met een boom hebben, dit op willen schrijven. Door middel van lokale mediacampagnes wordt de bevolking opgeroepen verhalen toe te sturen. Ook andere bronnen, zoals Historische Kringen en Genootschappen worden gevraagd mee te doen.

Op zoek naar wat voor verhalen?

Het is niet in een paar woorden te beschrijven wat voor soort verhalen we denken te ontvangen. Dat komt ook omdat we niet precies weten wat er allemaal leeft onder de mensen. Maar het is wel bekend dat velen een boom kennen of een plek met bomen waar ze graag naar toe gaan om even tot zichzelf te komen. Er zijn ook mensen die op een plaats iets uitzonderlijks of moois beleefd hebben en daar graag met regelmaat naar terugkeren. Soms was de boom daarvoor aanleiding, soms was het enige houvast aan die plaats de boom die er

foto: Frank Moens

foto: Wil van Looy

foto: Frank Moens

In Zaamslag, nabij Terneuzen, ging met een hevige storm in het najaar van 2002 een flinke eik met wortel en al tegen de vlakte. De families Van Looy (l.) en Van Hoeven ontfermden zich over de boom.

De eik werd recht op gezet en na drie jaar zit de groei er weer in.

foto: Frank Moens

In Zierikzee heeft Frits Wansink na de watersnoodramp in 1953 veel zorg besteed aan een door zijn vader geplante esdoorn. De boom heeft het zoute water overleefd en is nu een opvallende verschijning op De Mol.

een verhaal

toen stond en die er nu nog staat. Met andere woorden een soort standbeeld.

Er zijn ook vast mensen die in hun jeugd in en om een boom hebben gespeeld of er een hut in hebben gebouwd. Die ervaringen lieten een indruk achter voor de rest van hun leven. Ook dat horen we graag.

Het kan ook zijn dat een boom letterlijk houvast bood bij een overstroming of een storm, of beschutting bood. We verwachten dat er ook verhalen zijn over tragische gebeurtenissen, zoals verkeersongevallen waarbij de boom voor dat ene moment net op de verkeerde plaats stond. Of waar de bliksem insloeg met fatale afloop voor de persoon die onder de beschermende kroon stond te schuilen.

Een andere invalshoek is de overlevering. Verhalen die de ronde doen of hebben gedaan over bomen die ergens hebben gestaan. Misschien zijn verhalen vergeten maar nog wel in de archieven bewaard gebleven. Daarvoor zijn dan juist de Historische Kringen heel belangrijk.

Vertel het de Bomenstichting

In eerste instantie richten we ons op het verzamelen van zoveel mogelijk verhalen. Dit jaar werken we in een paar regio's samen met de lokale media om ervaring op te doen, te beginnen in Zeeland, gevolgd door 't Gooi en Twente.

Als de eerste resultaten naar tevredenheid zijn, wordt een grootschaliger plan opgezet om de vraag in het hele land uit te zetten. Daarnaast onderzoeken we op wat voor manier we de resultaten kunnen gaan presenteren. Daar zijn uiteraard al ideeën over maar het staat of valt met de respons.

Van groot belang is dat het idee aanslaat en dat zoveel mogelijk mensen hun verhaal of hun ervaring aan de Bomenstichting willen vertellen. Onafhankelijk van de proefgebieden kunnen lezers van Bomennieuws ons daarmee, nu al van dienst zijn door al een anekdote, ervaring of sage op papier te zetten en toe te sturen. Als het een monumentale boom betreft dan geeft dat een meerwaarde aan het verhaal, maar het is geen eis.

Heeft u wel eens een verhaal gehoord hebt, maar is de oorsprong er niet van bekend, of weet u nog slechts gedeeltelijk de strekking ervan, laat ook dat ons weten. Soms vallen puzzelstukjes in elkaar.

Reacties kunt u sturen naar de Bomenstichting, Oudegracht 201 bis, 3511 NG Utrecht t.a.v.

Susan Boonman of Frank Moens.

Per e-mail: sboonman@bomenstichting.nl of fmoens@bomenstichting.nl.

U kunt bij hen ook terecht voor nadere inlichtingen.

Slim met natuur

Ga je af op wie er zoal mee bezig zijn, dan denk je dat men zich in toenemende mate bewust wordt van groen, natuur en bomen. Natuurminnaars kennen het natuurbelang voor ieders welzijn, anderen vinden natuur lastig en pogen listig, voor hun eigen korte termijn welzijn, de natuur te slim af te zijn.

Broedende weidevogels moet je beschermen, maar als je slim bent zet je voor ze gaan broeden het land onder water. Zo respecteer je tegelijkertijd de grutto die zijn legsel niet verspeelt en de opdrachtgever die zijn golfbaan wil openen. Liever een euro in de hand dan een grutto op het land. Broedende boomvogels mag je niet storen, maar door slim de bomen voor het nestelen om te zagen houdt je rekening met de natuur en de bouwprojecten.

Een provincie rooit drieëntwintig gezonde bomen voor de aanleg van een rotonde, maar plant een kleiner aantal van een kleinere boomsoort terug. Slim voor het verkeer en goed voor de natuur. 't Wordt toch weer groen, zegt de provinciewoordvoerder.

Een gemeente rooit tachtig oude bomen uit een middenberm. Bewoners klagen. 't Is maar een paar maanden wat kaal zegt de gemeentewoordvoerder, we planten weer nieuwe bomen.

Slechte tijden voor fietsers, veel te weinig wegonderhoud, veel hobbels, veel kuilen. Niets aan te doen: geen geld. Het Lange Voorhout in Den Haag wordt genoemd als vreselijk voorbeeld van moeilijk fietsen. Hier is wel wat aan te doen. De steenopdruk wortels afhakken. Slim voor fietsers en de natuur kan het wel hebben. Als een vogel zonder nest kan, moet een boom zonder wortels kunnen, zeker als hij er 100 jaar plezier van heeft gehad.

De korpschef van de Amsterdamse politie zegt dat, om terreuraanvallen te voorkomen, groen rond bedrijfspanden moet verdwijnen. "Dit is belangrijk voor de continuïteit en integriteit rond het bedrijf en de veiligheidssituatie in de regio." Logisch toch? De politie heeft van veel te weinig. Zagen kost weinig en je krijgt er veel voor terug volgens politiebaas Welten. Slim bedacht, als er geen natuur meer is kunnen er zelfs geen terroristen meer leven.

In veel gemeenten zijn groen-, grijs- en blauwonderhoud geïntegreerd, zou in Amsterdam het politieblaauw daar ook al bij horen? Natuurlijk wel slim.

Bij de reconstructie van een binnenstadstuin wil men de oude monumentale bomen handhaven, maar ook 50 cm diep de grond rond die bomen ontgraven. De natuur moet zich maar aanpassen, de ontwerper kan dat niet.

Een parkje wordt ontworpen door een kunstenaar. Voor een goede uitgangssituatie werd eerst alles wat groen was gesloopt. Het kunstontwerp bestaat uit beton- en natuursteen, heel-, half- en kiezelverharding. De enige herinnering aan een boom wordt gevormd door de boomhouten bankdelen en de boomhouten paaltjes met bordjes waarop honden moeten lezen waar te poepen.

Zo'n park zonder nestjes, wortels, essenbladvlooiën, bloemen, kastanjinneermotten, eikenprocessierupsen, kastanjebloedingen, spint, kommer, kwel, zuurstof of pluis, lijkt slim, maar is niet pluis. De senior kunstbeleidsmedewerkers zijn zo slim op voorhand gelukkig te zijn.

Douwe van der Heij

Beukenhakhout en beukenmalebos op de Veluwe

Bert Maes

foto: Bert Maes

Beukenstoof in
het Wilbrinksbos
bij Voorthuizen.
De groep is ook
bekend als de
twaalfapostelen-
boom.

*Bert Maes heeft
een ecologisch
adviesbureau in
Utrecht.*

Tijdens een inventarisatie naar de beuk als wilde inheemse boom stuitte de auteur op een relatief onbekend verschijnsel, nl. het gebruik van de beuk als hakhout, en als spaartelgen. Bovendien bleken de stoven zo oud dat dit vragen oproept of ze ook niet op de monumentale bomenlijst zouden moeten staan.

Toen ik in 1990 begon aan een onderzoek naar de beuk als wilde inheemse boom, bleek tot mijn verbazing, en dat van meer biologen en bomenkenners, dat de beuk een bijzonder zeldzame boomsoort is in ons land. Op de Veluwe komen gelukkig nog enkele grote percelen voor.

Begrippen:

- malebos: bos dat vroeger door de maalschap, of dorpsgemeenschap, werd beheerd.
- hakhout; bomen die in cycli van b.v. 8-12 jaar worden gehakt en vervolgens weer uitlopen. Op den duur kunnen grote en eeuwenoude stammenkringen ontstaan.
- spaartelgen: hakhout waarbij één telg (stam) werd gespaard en opgeleid tot een opgaande boom.
- stoven: meerstammige hakhoutbomen.

De beuk is in Nederland een vrij jonge verschijning. Hij kwam zo'n 5000 jaar geleden in ons land en werd waarschijnlijk geholpen met de tocht naar het noorden vanwege zijn eetbare vruchten.

De bossen met beuken op de Veluwe stellen ons voor de nodige vragen. Beuken zijn bomen die weinig licht doorlaten, en dus niet snel met andere lichtminnende bomen samen voor komen. Desondanks kwam tot voor kort de beuk daar voor samen met eiken, vooral met wintereik, maar ook met zomereik. Het Wintereiken-Beukenbos is zelfs wat plantensociologen als een karakteristieke bosgemeenschap beschouwen. Nu zien we dat op allerlei plekken, zoals het Speulder- en Sprielderbos en het Elspeterbos de eik langzamerhand verdwijnt. De vraag is dan ook waarom de eiken al niet veel eerder verdwenen zijn.

Beukenhakhout

Een waarschijnlijke verklaring vonden we dankzij de ontdekking van beukenhakhout op verschillende plaat-

sen op de Veluwe: bij Garderen, Uddel, Staverden, Wiessel, Voorthuizen en Wekerom. Hakhout is onder meer bekend bij eiken, elzen, wilgen, linden en iepen, maar minder bij beuken. In een Nederlands handboek over hakhout van rond 1820 wordt de beuk zelfs niet eens genoemd. In Duitsland en Frankrijk is beukenhakhout meer bekend. In tegenstelling tot wat vaak beweerd wordt, laat de beuk zich goed bekappen en loopt weer uitstekend uit.

De beukenstoven die we aantreffen waren vaak vijf of zes meter in omtrek, maar ook veel grotere komen voor. In het Wilbrinkbos (in bezit van Het Geldersch Landschap) bij Voorthuizen komt een beukenstoof voor van ruim 15 meter in omtrek, maar mogelijk betreft het hier meerdere exemplaren. De ouderdom van dergelijke boomstoven laat zich moeilijk schatten, maar 500 jaar of meer is zeker aannemelijk.

Gezien het voorkomen van zoveel beukenhakhout lijkt het geen twijfel dat het fenomeen in ons land bestaat. Voor een deel bestonden de hakhoutbossen zowel uit beuken als eiken. Bij hakhout is er geen sprake van lichtconcurrentie en hebben beide boomsoorten evenveel kansen. Het Veluwe beukenhakhout is vermoedelijk in de 18e eeuw, en hier en daar nog in de tweede wereldoorlog voor het laatste geëxploiteerd. Het hakhout groeit nu uit tot opgaande bomen en daardoor ontstaat er een geheel nieuwe situatie, die het einde voor de eiken inluidt.

Grondstof voor houtskool

Als we de plaatsen met beukenhakhout overzien valt onmiddellijk iets op: de stoven komen steeds voor op oude stuifzandwallen. Het zijn wallen die merendeels door mensen zijn aangelegd en zo op de windrichting dat ze vanzelf door zandaangroei hoger werden. De stuifwallen beschermden de akkers tegen overstuiving, een voordurende zorg van de boeren in het verleden. Mogelijk groeiden de beuken deels mee met de overstuivingen. Vanwege de aard van deze groeiplaatsen heeft het hakhout daar de tijd overleefd en is het buiten de meer systematische bosbouw-exploitatie gebleven.

Het hakhout van beuken was van groot belang als brandhout en als grondstof voor houtskool. Houtskool was een onmisbaar product voor het ontbranden van buskruit. In nog vroegere tijden werd houtskool gebruikt om ijzer te smelten. Op de Veluwe zijn nog tal van sporen die wijzen op winning van ijzererts en ijzersmelten in de vroege Middeleeuwen.

Beukenmalebossen

In de 18e eeuw, en mogelijk al eerder, was het beukenhakhout economisch niet meer rendabel, omdat houtskool niet meer voor het industriële ijzersmelten werd gebruikt.

foto: Bert Maes

Daarentegen bracht eikenhakhout steeds meer geld op vanwege de schorswinning voor de leerlooierij. Historisch is er weinig over bekend, maar we veronderstellen dat het beukenhakhout toen al grotendeels is verwijderd en vervangen door eikenhakhout. Alleen op de onhandige stuifheuvels liet men de stoven staan. Ze hielpen trouwens ook erosie van de bodem te voorkomen. In andere gevallen werden de beuken op 'enen gezet': men spaarde de beste stammen van de stoven en liet deze doorgroeien tot opgaande bomen. Deze beukenspaartelgen vormen nu onze prachtige en soms wat mysterieuze beukenmalebossen, zoals bij Elspect, Ermelo, Putten en Speuld. Het begrip malebos (op andere plaatsen ook wel markebos) duidt erop dat de bossen vroeger door de dorpsgemeenschap werden beheerd.

Het beukenhakhout en de beukenspaartelgenbossen zijn nu de laatste resten en uiterst waardevolle genenbronnen van oorspronkelijk inheemse beuken. Enkele plaatsen waar het zaad vandaan komt (herkomsten) zijn in 2002 op de meest recente Rassenlijst van bomen geplaatst, vanwege hun zeldzaamheid en hun betekenis als uitgangsmateriaal voor plantgoed. We kunnen aannemen dat dergelijke bomen extra goed zijn aangepast aan de lokale milieumomstandigheden in ons land.

Hakhout monumentaal of niet?

De oorsprong van de beukenhakhoutstoven op de Veluwe en ook van andere plaatsen op de Utrechtse Heuvelrug is terug te voeren tot in de Middeleeuwen en zelfs eerder. Hiermee zouden ze voldoen aan de criteria om op de lijst van monumentale bomen geplaatst te worden, ware het niet dat ze niet de bekende opgaande boomvorm hebben, en voor een deel door het zand in- of uitgestoven zijn. Toch roept dit de vraag op of de definitie wat een monumentale boom is wellicht aan herziening toe is? In ieder geval hebben deze meerstammige monumenten een bijzondere belevingswaarde voor de mens.

Door de Provincie Utrecht is een prachtig boekje uitgegeven over het eeuwenoude hakhout van de Heuvelrug.

Oud beukenhakhoutbos bij Elspect met uitgegroeide spaartelgen. Bomen zijn 200 à 300 jaar oud.

Bomen om op te eten: Walnoot en Bitternoot

Leo Goudzwaard & Florentine van Eeghen

foto: Leo Goudzwaard

Fraaie beplanting
van walnoot op de
oude stadswall in
het Betuwse
Buren.

Geduld is een schone zaak, vooral als het om de notenboom, *Juglans*, gaat. Notenbomen zijn aanvankelijk langzame groeiers en de noten komen pas na een jaar of tien. De boom heeft intussen meer te bieden, zoals het glanzende geveerde blad en het op den duur knoestige uiterlijk van stam en takken. Het is dus alleen-even wachten op de oogst en 'als u haast hebt, ga dan zitten' (Chinees spreekwoord) in de lichte schaduw van uw nieuwe noot.

De walnoot (*Juglans*) en de Noord-Amerikaanse 'hickory' (*Carya*), hier bitternoot genoemd, zijn nauw aan elkaar verwant. Beide bomen produceren eetbare noten en daarom worden deze beide genera uit de familie van de Juglandaceae hier samen besproken. De walnoot kent in Nederland een veel langere historie dan de *Carya*, maar dit is een goede kans om de prachtige, maar relatief onbekende bitternoot iets meer bekendheid te geven.

De walnoot (*Juglans*)

Wereldwijd bestaan er twaalf soorten walnoot, waarvan er vier in Nederland worden aangeplant. De bekendste

is de gewone walnoot, heel vaak okkernoot genoemd. De zwarte walnoot en de grijze walnoot, beide afkomstig uit Noord-Amerika, kennen we als parkbomen. De vierde en laatste is de Japanse *Juglans ailantifolia*, een zeldzame parkboom. Walnoten kunnen driehonderd jaar oud worden.

Alle soorten walnoot produceren eetbare noten, maar soms hebben deze te kleine vruchten of te dikke schalen om te worden opgediend. Van de bovengenoemde vier soorten zijn daarom speciale cultivars met grotere vruchten gekweekt of met dunnere schalen. Van *Juglans regia* bestaan cultivars die al op jongere leeftijd (dus eerder dan tien jaar) vrucht dragen.

Walnotenbomen verdienen het om meer te worden aangeplant in de openbare ruimte. Brede groenstroken, dijken en markante plaatsen binnen de bebouwde kom

vragen om bomen met brede kronen zoals die van bijvoorbeeld de okkernoot. Het is aan te bevelen de prachtige okkernoot in elk stadspark aan te planten, en de vruchten zullen door de bezoekers zeker worden gewaardeerd. Veel boerderijen in de Betuwe hebben een of meer okkernoten vlakbij huis. Ook waren de Zeeuwse en Zuid-Hollandse dijken en boerderij-erven vroeger rijkelijk beplant met okkernoten, maar de watersnoodramp en de Tweede Wereldoorlog hebben aan deze traditie een eind gemaakt.

In Zeeland vindt in het buitengebied plaatselijk weer nieuwe aanplant plaats. De grond is er voedselrijk, los van structuur, kleiig en warm en daarmee uitermate geschikt voor notenbomen. Vanwege de in de herfst vallende vruchten - en de daarmee gepaard gaande zwarte vlekken en andere schade - is aanplant alleen aan te raden op plaatsen, waar geen auto's komen.

Voor walnoten maar ook voor de *Carya* is het goed om de boom zo jong mogelijk te planten. Jonge bomen slaan veel beter aan dan oudere bomen. De beste groeiresultaten - voor mensen met extreem veel geduld - geeft het direct op de standplaats zelf zaaien. Maar dan dient men de bosmuizen op een afstand te houden, waarvoor de zaden een delicatessen zijn.

Historie

De gewone walnoot (*Juglans regia*) komt al heel lang in Nederland voor. De boom is een echte cultuurvolger en werd volgens de meest gangbare overlevering al door de Grieken Europa binnengebracht vanuit Midden-Azië. De Romeinen hebben daarna gezorgd voor verdere verspreiding in Europa. In onze streken is hij zo al tweeduizend jaar aanwezig. Maar er zijn nog interessantere gegevens: archeologische vondsten van walnoten-schalen, gedaan in een afvalberg in Zwitserland, blijken te dateren uit de Midden Steentijd (10.000-7.000 jaar voor Christus) en in Frankrijk zijn er vergelijkbare vondsten gedaan die te herleiden zijn tot de Nieuwe Steentijd. Pollen-analyses in Spanje en Zuid-Frankrijk hebben bovendien aangetoond dat de Walnoot de ijstijden in refugia heeft overleefd. Fossiele stuifmeelpollen van 11.000 tot zelfs 800.000 jaar oud zijn op meerdere plaatsen in Spanje gevonden. *Juglans regia* is daarmee een inheemse soort in West-Europa. Deze vondsten brengen de geschiedenis van de okkernoot en de verspreiding in West-Europa veel verder terug dan gedacht. Mogelijk kende men ook in Nederland de okkernoot al veel langer dan 2000 jaar en was deze in pre-Romeinse tijden via oeroude handelsroutes geïmporteerd.

Door de vele olickliertjes verspreiden de bladeren van de walnoot een heerlijke geur. Althans de mens ervaart dit zo, want van oudsher werd de boom bij boerderijen

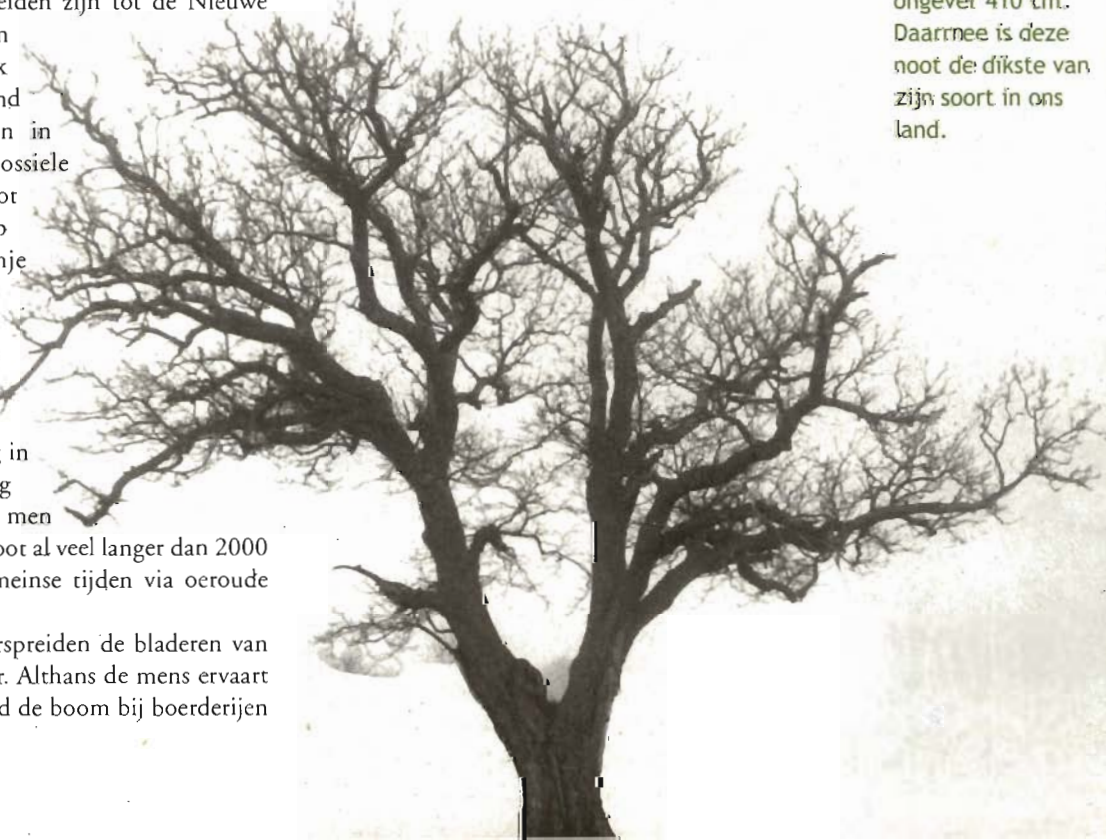
foto: Leo Goudswaard

naast de keukendeur geplant om insecten te weren. Ook hing men daarom notenbladeren aan een kinderswieg. Al heel lang geleden (77 na Christus) wordt door de Romein Plinius de Oudere gemeld dat de schaduw van een notenboom schadelijk is voor de omringende vegetatie. Deze opvatting heeft stand gehouden. In 1696 verklaarde Abraham Munting dit verschijnsel uit de grote zuigkracht van de wortels. In meer wetenschappelijke tijden werd bewezen dat de zwarte walnoot 'juglon' afscheidt, een stof die de groei van andere planten, dus ook van zijn eigen nageslacht, in zijn directe omgeving afremt.

De walnoot is een heel oud erotisch en vruchtbaarheidssymbool, vanzelfsprekend door zijn gelijkenis met een testikel. In het oude Griekenland en Rome strooide de bruidegom met noten zoals het citaat van Vergilius aangeeft: 'Spargite marite nuce', Strooi de noten, bruidegom! Vandaar ook dat er nog steeds noten of amandelen (maar dan gesuikerd) worden uitgedeeld op huwelijks- of doopfeesten. Ook het 'slaan'

Vruchten van de walnoot *Juglans regia*.

Karakteristieke vorm van walnoot. Deze staat in Warnsveld en een heeft een stamomtrek van ongeveer 410 cm. Daarmee is deze noot de dikste van zijn soort in ons land.

Het samengestelde blad van de zwarte walnoot, *Juglans nigra*, kan wel 90 cm lang worden.

foto: Leo Goudzwaard

Het blad van de okkernoot, *Juglans regia*, loopt in het voorjaar prachtig uit.

foto: Leo Goudzwaard

Grijze walnoot, *Juglans cinerea*, in arboretum De Dreijen in Wageningen.

foto: Leo Goudzwaard

van notenbomen houdt hier verband mee, want door bomen te slaan zou de vruchtbaarheid bevorderd worden, zoals A. Thesaurus in 1747 al dichtte: "Den notenboom sal vruchten draegen, Is 't dat gy hem kastijdt met slagen." Nog steeds worden de noten in de Dordogne geoogst door ze met lange stokken van de boom te slaan. Overigens is dat ook wel erg praktisch, omdat de vingers bruin kleuren bij de pluk.

Een notenboom kent vele toepassingen. De heerlijke noten zijn voedzaam en kunnen lang worden bewaard. Men kan er spijsolie uit persen die heel zacht van smaak is, maar helaas snel ranzig wordt. Het hout is kostbaar meubel- en vloerhout, zowel het grijs tot leverbruine hout van de gewone walnoot als het chocoladebruine hout van de zwarte walnoot. Het hout leent zich ook voor het maken van muziekinstrumenten en zelfs van geweerkolven - voor dat doel werden in de Eerste Wereldoorlog onze oudste en mooiste notenbomen geveld.

Vier soorten

Een okkernoot wordt op den duur een hoge boom (27 m) met een brede kroon. De geveerde bladeren tellen meestal nooit meer dan negen deelblaadjes, minder dan de zwarte walnoot die er minstens twaalf heeft. Laat in het voorjaar, meestal in mei, lopen de bladeren prachtig roodbruin uit. De vrijwel gelijktijdige bloei van de mannelijke katjes is overvloedig en wie oplet kan er echt van genieten. De weinig talrijke vrouwelijke katjes ontwikkelen later een gladde, groene vrucht met daarin, binnen het omhulsel van de beenharde notendop, het zaad. Een mooie beplanting vinden we in de Betuwse Oranjestad Buren, met bovenop de stadswal een rij Okkernoten. Een heel dikke boom staat in Voorsterklei bij Zutphen: een grote okkernoot van ongeveer vijftientig meter hoog met een kroon van twintig meter breed, die elk jaar een ware vrucht aan noten produceert. De dikste *J. regia* staat in Warnsveld met een omtrek van 410 cm.

De zwarte walnoot (*Juglans nigra*) wordt zo genoemd naar de zwarte vruchten. Deze boom wordt veel hoger (tot 40 m) en groeit vooral ook rechter dan de okkernoot. Dit is een Noord-Amerikaanse soort, een snelle groeier die geschikt is als parkboom, maar vooral ook als houtproducent. Door de zeer breed uitgroeiende kroon heeft ook deze walnoot een ruime standplaats nodig. De geveerde bladeren worden soms wel 90 cm lang. Op droge plaatsen blijft de hoogte beperkt. In oude bomen breken takken nogal gemakkelijk uit.

In Noord-Amerika worden de noten gebruikt in cakes en geprezen om hun rijke smaak. Vaak zijn de schalen te dik om het vrucht vlees er goed uit te kunnen halen en daarom wordt er geselecteerd op dun-

foto: Leo Goudzwaard

schalige variëteiten. In Amerika zijn veel plantages van zwarte walnoot aangelegd om na veertig jaar het hout te kunnen oogsten. Ook in Europa zijn noten-houtplantages aangelegd. Grote exemplaren staan in Arboretum Hinkeloord te Wageningen (daterend uit 1919), Arboretum Oudenbosch (1936) en Landgoed Freylemaborg in Slochteren. De dikste zwarte walnoot staat bij Kasteel Wisch in Terborg (mogelijk 200-250 jaar oud), met een omtrek van 470 cm. Ook bij de kerk van Wanroy staat een fraai exemplaar.

De grijze walnoot (*Juglans cinerea*) is eveneens afkomstig uit Noord-Amerika. Daar is deze noot, de 'butternut' zeer gewild voor het gebruik in snoep. Hij verschilt van de zwarte walnoot door het grotere aantal deelblaadjes in het samengestelde blad en de lichtere grijze kleur van de schors. In Nederland is het een goede parkboom. De dikste grijze walnoot staat in Arboretum De Dreyen (omtrek 290 cm) en een tweede boom staat daar 200 meter vandaan aan het Bergpad in Wageningen. In de landen van herkomst, Noord-Amerika en Canada, is het een zeldzame boom geworden. De schimmel *Sirococcus claviginentijuglandacearum* veroorzaakt kankers en stamwonden en heeft in Amerika reeds 90% van het boombestand doen afsterven. In Nederland levert deze ziekte geen problemen op.

Tot slot *Juglans ailantifolia*. Deze Japanse walnoot, ook wel hartnoot genoemd, heeft prachtige ingesneden bladeren die een meter lengte kunnen bereiken. Een grote boom uit 1905 staat op het Velperplein in Arnhem.

Carya

Weinig bekend in Nederland zijn de bomen van het geslacht *Carya*, de 'hickories' of bitternoten, van nature groeiend in het oosten en midden van de Verenigde Staten. Het zijn prachtige bomen voor parken en brede straatprofielen. Bovendien hebben ze ook een schitterende gele herfstkleur (foto omslag). Ze zijn op meer plaatsen toepasbaar dan de walnoot omdat de kroon smaller is. Ze vragen ook een vruchtbare, en vooral goed doorlatende grond.

De bekendste, qua vruchten, is wel de pecannoot (*Carya illinoensis*). Deze belangrijkste notenleverancier van de Verenigde Staten vraagt warme zomers en verdraagt geen strenge vorst; deze is dus niet geschikt voor het Nederlandse klimaat maar wordt tegenwoordig wel in Frankrijk en Spanje aangeplant.

Wel winterhard en dus geschikt voor Nederland zijn de zachte bitternoot (*Carya tomentosa*) en de 'Shagbark hickory' (*Carya ovata*), waarvan de oude schors in platen loslaat. Beide soorten hebben noten met een harde schaal, die moeilijk zijn te openen. Ze worden soms moker-noten genoemd, omdat ze zo hard zijn dat je ze met een moker moet stukslaan voordat je bij het zoete vruchtvlees kunt komen. Van beide soorten groeit een fraai exemplaar in Arboretum De Dreijen in Wageningen. De *Carya ovata* in het Westkant Volkspark te Rijssen met een omtrek van 220 cm is een geregistreerde monumentale boom.

Het woord noot

Noot, in de betekenis '(vrucht van de) notenboom', al in 1285 in een Nederlandse tekst vermeld, is mogelijk afgeleid van het Latijnse *nux*. Een Germaanse afstamming uit *knud* is een andere mogelijkheid. De okkernoot heette eerst nokernoot wat 'de noot van de notenboom' betekent en dus dubbelop is. De begin-n is later verdwenen. Walnoot is eigenlijk noot van de Waal, d.w.z. een inwoner van het Gallische deel van Europa. Het Latijn kende al '*nux gallica*'.

Het WNT vond een mooie vermelding in een boek van Jan Martensz Merens die al in 1600, ergens op reis in Midden-Europa, over het meubilair van een kerk schreef dat het "constich in walnooten hout gesneden" was.

Juglans betekent letterlijk Jupiter-eikel, de boom was door de Romeinen aan de oppergod gewijd.

Alle Germaanse en Romaanse talen hebben met het Nederlands vergelijkbare woorden voor noot, zoals Nuss (Duits), nut (Engels), nöt (Zweeds), noix (Frans), nuez (Spaans). Baskisch, Fins, Hongaars en de Slavische talen wijken met geheel andere vormen echter af (resp. intxaur, pähkinä, dió, orech).

Het Nederlands heeft als enige taal de twijfelachtige eer dat noot ook een heel andere betekenis heeft, nl. notitie of muzieknoot, wat voor buitenlanders verwarrend kan zijn.

AdV

De schors van de bitternoot, *Carya ovata*, laat in platen los en wordt daarom in het herkomstgebied ook wel 'Shagbark hickory' genoemd. Daaronder de vruchten.

foto's: Bomenstichting

DE JUISTE ZORG VOOR BOMEN

**VAN JAARVELD / VAN SCHERPENZEEL
BOOMTOTAALZORG**

Overeind 42, 3998 JB SCHALKWIJK
Telefoon: (030) 601 18 80
Fax: (030) 601 23 66
www.boomtotaalzorg.nl

→ Overheid → Bedrijven → Instellingen → Particulieren

VAN HELVOIRT
GROENPROJECTEN BV

www.vanhelvoirtgroenprojecten.nl

- aanleg
- onderhoud
- boomverzorging
- grondwerken
- bestratingen
- daktuinen
- verplanten
- snoeien
- rooien
- standplaatsverbetering
- onderzoeken
- gronduitwisseling
- bomenzand
- BIM

Oisterwijksebaan 8A - 5056 RD Berkel-Enschot - Telefoon (013) 540 82 00
Fax (013) 540 82 01 - www.vanhelvoirtgroenprojecten.nl

Bomenkennis

Boomsoorten-cursussen

- Iepensymposium 13-okt, nieuwe ontwikkelingen in beheer, beleid, resistente iepen, onderzoek
- Bomenkeuze voor stedelijke beplantingen
- Boomsoortenkennis Basis en Plus
- Inheemse bomen en struiken

Bomenkennis-Cursussen www.bomenkennis.nl
Leo Goudzwaard 06-11095105 info@bomenkennis.nl
Duistereweg 18 3911 AK Rhenen tel 0317-612482

DE DROOM VAN ELKE BOOM

IMPULSHAMER

BELU-systeem

BOOMBEMESTING

ANTIWORTELFOLIE

ITS LEVERT

BOOMONDERZOEKSAPPARATUUR

- Impulshamer
- Resistograaf
- Fractometer
- Aanwasboor
- Penetrograaf
- Zuurstofmeter

STANDPLAATSIINRICHTING

- BELUchtungssystemen ®
- VENTIlatiesystemen ®
- Aereal tube ®
- WALU roosters
- Kroonverankering

STANDPLAATSVERBETERING

- Hokan
- Algihum
- Dendrovorm ®
- Dendromix ®

ANTIWORTELFOLIE DENDRO R.B. (

- als wortelscherm bij:
- Verhardingen
- Kabel- en leidingsystemen

Bezoek ook onze website: www.poelbosbouw.nl

ITS - International Tree Service bv
Amersfoortseweg 205
3888 NM Nieuw Milligen
(Apeldoorn)

Telefoon: 0577-456561
Fax: 0577-456532
GSM: 06-53491303
E-mail: its@poelbosbouw.nl

Workshops bomenbeleid en kapregels & -aanvragen

De Bomenstichting organiseert in oktober vier workshops voor boombeheerders en beleidsmedewerkers. De eerste twee workshops gaan in op de richtlijnen voor zorgvuldig bomenbeleid aan de hand van voorbeelden uit de praktijk. De andere twee workshops hebben de vereenvoudiging van kapregels en de beoordeling van kapaanvragen als onderwerp.

Bomenbeleid, kansen en bedreigingen

De Bomenstichting heeft onderzocht of het bomenbeleid de laatste jaren is verbeterd of dat bijvoorbeeld bezuinigingen hun tol hebben geëist. De sprekers Hans Kaljee, Hoofdstedelijk Bomenconsulent en Edwin Koot van de Bomenstichting geven 's ochtends hun visie op zorgvuldig bomenbeleid. Zij laten zien waar de kansen op verbetering liggen. De middag is gereserveerd voor een workshop. Aan de hand van een praktijkvoorbeeld komen de verschillende facetten van bomenbeleid aan bod en wordt ingegaan op praktische mogelijkheden en valkuilen.

Zwolle, donderdag 6 oktober

Breda, dinsdag 11 oktober

Plaatselijke verordening en de beoordeling van kapaanvragen

Deregulering is een modeverschijnsel. Ook de plaatselijke kapregels staan onder druk. Welke ruimte is er om de regels te versoepelen en wat zijn de mogelijke gevolgen? Sprekers Bas Visser, juridisch raadgever natuur, bos en landschap en Edwin Koot van de Bomenstichting geven 's ochtends hun visie op de zin en onzin van kapregels. Zij gaan tevens in op een goede afhandeling van kapaanvragen. Ofwel: welke criteria spelen een rol en hoe kun je een aanvraag objectief beoordelen. 's Middags komen in de workshop de verschillende aspecten van kapregels en hun toepassing aan bod aan de hand van een praktijkvoorbeeld.

Eindhoven, donderdag 20 oktober

Utrecht, dinsdag 25 oktober

Deelname en aanmelding

De kosten voor deelname zijn € 325,- per persoon. Beheerderabonnees van de Bomenstichting betalen 20% minder. De tweede en volgende deelnemer van dezelfde organisatie krijgt eveneens 20% korting. Voor nadere inlichtingen kunt u contact opnemen met Edwin Koot.

U kunt zich telefonisch (030-2303510) of per e-mail (info@bomenstichting.nl) aanmelden. Vermeld daarbij uw telefoonnummer en postadres én om welke workshop het gaat.

Laat bomen spreken

Een boom spreekt meer tot de verbeelding als je weet hoe hij heet en als je eigenschappen van hem kent.

Vestig de aandacht op bijzondere bomen langs een wandelroute of fietstocht, of voorzie de monumentale bomen in een park, of dat prachtexemplaar in uw voortuin van naam.

Met de bomenbordjes van de Bomenstichting komen bomen tot leven. De kleurrijke, informatieve serie bordjes is herzien, uitgebreid en opnieuw vormgegeven. Bovendien is het eenvoudig geworden de borden op specifieke wensen aan te passen, zoals een beeldmerk toevoegen of een speciale tekst ter gelegenheid van een bijzondere gebeurtenis.

Het overzicht van de 90 titels is te vinden op de website of wordt op verzoek toegezonden. Er zijn ook speciale houten palen leverbaar.

Oudegracht 201 bis, 3511 NG Utrecht

030-2303510, fax 030-2310331

info@bomenstichting.nl / www.bomenstichting.nl

Arbori-Arnhem Boomverzorging & Advisering
Vredesteinsestraat 4
6665 LG Driel
tel : 026-47 22 718 GSM: 06 - 53 75 26 65
fax : 026-47 23 823
E-mail: arbori-arnhem@hetnet.nl
www.arbori-arnhem.nl

- boomverzorging
- beheerplanning
- inventarisatie
- onderzoek en advies
- taxaties

Bomenbeleid, een goed initiatief !

Bomen vormen het meest duurzame element voor de openbare buitenruimte. Het vastleggen van bomenbeleid is van groot belang in relatie tot de ontwikkelingen in de openbare ruimte.

Todo maakt plannen voor het behoud en ontwikkelen van de bomenstructuur. Het belang voor de

Kennis en ervaring:

- Functies van de openbare ruimte
- Voorwaarden en knelpunten bij beheer groen
- Behoud van groen en bomen
- Procedures en projectorganisatie tbv over-

heid

Wat kunnen wij voor u betekenen:

- Opstellen bomenplan
- Opstellen groenplan, waardebeoordeling
- Ontwerp en inrichtingsplan buitenruimte

Todo werkt bij voorkeur in nauwe samenwerking met de opdrachtgever en andere betrokkenen. Wij bieden u kennis en ondersteuning in vraaggericht werken en leveren maatwerk op basis van onze ruime vakkennis en ervaring. Wij zijn in staat om kort en bondig te rapporteren en illus-

Postbus 103, 4100 AC Culemborg, telefoon (0345) 51 09 10, mail@todo-culemborg.nl,

Copijn Utrecht
Realisatie en Boomspecialisten

Gageldijk 4f
 Postbus 9177
 3506 GD Utrecht
 Tel: 030-2644333
 Fax: 030-2612140
 E-mail: info@copijn.nl

boomverzorging • boomverplanting • boomtechnisch onderzoek en advies • boombeheer • tuinaanleg- en onderhoud • binnenbeplanting

Uw specialist voor de bomen

Terugkeer van de iep

Sinds enkele jaren zijn er nieuwe iepensoorten op de markt die resistent zijn tegen de iepenziekte. Dat biedt perspectief voor boombeheerders, die de afgelopen jaren de iep door de ziekte geminimaliseerd zagen worden in hun beplanting. De terugkeer van de iep als veel voorkomende boomsoort lijkt realiteit te worden.

Iepen waren ooit de belangrijkste bomen in stad en landschap in Nederland. Iepen staan nog steeds volop in de belangstelling bij vakmensen. Verbeterde aanpak van iepenbestrijding werpt zijn vruchten af. Er zijn plannen om de iep weer terug te laten keren als belangrijkste boom in de stedelijke beplantingen. Nieuwe resistente Amerikaanse en Nederlandse cultivars zijn beschikbaar en binnenkort zijn nieuwe Nederlandse resistente cultivars te verwachten.

Symposium

Bomenkennis-cursussen organiseert op donderdag 13 oktober 2005 in Wageningen een symposium om de herintroductie van de iep te stimuleren. Mensen uit de praktijk en wetenschappers brengen u op de hoogte van de nieuwste ontwikkelingen, waarvoor ruime belangstelling blijkt te bestaan.

Duurzaam iepenbeheer, nieuwe resistente cultivars en soorten, teelt en toepassing van de inheemse Fladderiep, iepziekte en iepziektebestrijding, resultaten Verkennde iepenstudie, aanvang Vergelijkend iepenonderzoek zijn onderwerpen die tijdens de dag aan de orde komen.

Het iepen-symposium is bedoeld voor iedereen die vanuit beleid, ontwerp, uitvoering, beheer, onderwijs, onderzoek, voorlichting en kwekerij bij de ruimtelijke ordening is betrokken.

Medewerking wordt verleend door de coördinator Iepenwachten, onderzoekers van Alterra, Kwekerij De Bonte Hoek, PPO bomen, Bronnen Bomen en anderen.

Datum: donderdag 13 oktober 2005

Locatie: Congrescentrum De Wageningse Berg, naast het Belmonte Arboretum.

Organisatie: Bomenkennis-Cursussen, info@bomenkennis.nl, 06-11095105.

Zie ook www.bomenkennis.nl

Kosten: Het inschrijfgeld bedraagt € 125 inclusief lunch en informatiemap.

Behoud monumentale bomen vergt nieuw instrumentarium

Dit is een door de redactie enigszins ingekorte reactie op het artikel met bovenstaande titel in Bomennieuws, lente 2005, blz 4.

Mevrouw Liliane Taudin Chabot, geeft aan dat "het tijd is om het compleet verjongen van oude lanen te laten varen". Dit conflicteert mijns inziens met het opzetten van rijksgronmonumenten.

Een laan is een wegbegeleidend eenvoudige groenelement, dat bestaat uit één boomsoort van één leeftijd. Wat men tegenwoordig veel ziet is dat de gedachte van mevrouw Chabot in de praktijk wordt gebracht. In cultuurhistorische lanen worden individuele bomen vervangen en als er een groter gaatje valt een laangedeelte. De lanen worden uiteindelijk wegbegeleidende boomgroepen. De karakteristieke vorm en eenheid verdwijnt in het landschap. De cultuurhistorie wordt overboord gegooid. Het is kortetermijnpolitiek ten top. De huidige bevolking is tevreden (het nu is alleen belangrijk). Instanties die lanen beheren hoeven geen grote keuzes en afwegingen te maken. Het is beleid van pappen en nat houden, en de emotie wint het van de ratio. De volgende generaties worden echter mooie statige lanen ontnomen, waarvan wij heden ten dage genieten.

Volgens mij zijn er twee soorten lanen: cultuurhistorische lanen met een zeer bijzondere waarde, zoals deze op veel landgoederen zijn en lanen in oude boswachterijen met specifieke functies, zoals oprijlanen, lanen voor de valkenjacht etc.

Voor het laanbeheer moet eerst een lanenplan gemaakt worden, waarin cultuurhistorie het hoofdcriterium is en daarna pas alle andere functies en emoties meegenomen worden. Er moet een omslagpunt vastgesteld worden, wanneer een laan gerooid moet worden. Dit omslagpunt zou kunnen zijn als 30% van de bomen dood is. Dan wordt de laan volledig gerooid en opnieuw aangeplant. Bomen plant je nooit voor jezelf, dat geldt ook voor het aanplanten of verjongen van lanen. Je doet dat voor toekomstige generaties. Zo dachten ze in het verleden. Ik hoop dat ze in de toekomst in de boomverzorging en in het laanbeheer ook weer zo gaan denken.

Een goed lanenplan en goede communicatie, dat is uiteindelijk de basis voor het behoud van een goed gezond lanenbestand in Nederland.

*Godewijn van den Bouwhuijsen
Werkzaam als opzichter bij
Staatsbosbeheer Breda (laanbeheerder)*

DE STELLING

We moeten het opsporen van de oorzaken en het bestrijden van boomziekten staken en er gerust op zijn hoe de natuur de problemen oplost.

Bomen worden steeds opnieuw belaagd door ziekten en insecten. We pogen de oorzaak te achterhalen om de bestrijding van de ziekte ter hand te kunnen nemen. De iepenspintkever en de eikenprocessierups zijn er nog en de kastanjemineermot komt er bij. Voor we iets weten van die mot komt de bloedingsziekte. Het lukt ons duidelijk niet de natuur bij te houden, laat staan voor te blijven. Dat moeten we dus ook niet proberen.

Wilt u reageren op deze stelling? Stuur uw reactie naar de Bomenstichting, Oudegracht 201 bis, 3511 NG Utrecht, of per e-mail: fmoens@bomenstichting.nl

Napraten over het Boomfestival

Bij het verschijnen van dit herfstnummer is het Boomfestival op 19 juni alweer maanden geleden, maar we geven toch nog wat ruimte aan deze zeer geslaagde dag. Om de goede impuls, die het aan alle betrokkenen en bezoekers gaf zo lang mogelijk vast te houden. Boomfestival - een geslaagde dag!

Ondanks de tropische temperaturen op zondag 19 juni bezochten ruim 1600 mensen het festival bij Kasteel Groeneveld. De prachtige bomen in het park bij het kasteel zorgden voor genoeg schaduw, waardoor het op het terrein goed toeven was.

Onder begeleiding van de boswachter gingen de doorzetters zelfs nog mee voor een uitgebreide rondgang over het landgoed. In de binnentuin was er tussen de vele geslaagde optredens van muzikanten, vertellers, acteurs, boomklimmers en acrobaten door ook nog de rust en de ruimte om lekker in het gras te liggen. Of om een uitgebreid gesprek te hebben met de boomverzorgers die in de bomendokterspraktijk spreekuur hielden. In de loop van de dag verschenen steeds meer boomhoogtemeters: door kinderen zelf gemaakt in een van de vele workshops. De kleinsten gingen met kabouter Piereliër de spannende kanten van bomen verkennen. Bij het mega-moeilijke bomenspel werd door de grotere kinderen vol enthousiasme gerend naar de 'antwoordbomen'. In

foto: San van der Molen

foto: Jeanette Roos

hun schaduw was dat ook goed vol te houden. Op alle manieren was dit een mooie dag: het inspirerende boomfestivalprogramma, maar zeker ook de ambiance en het publiek maakten deze verjaardag van de Bomenstichting onvergetelijk!

Actie Monumentale Bomen beschermen

Eind mei kregen onze donateurs een brief met het verzoek de inspanningen voor het beschermen van monumentale bomen financieel te helpen ondersteunen. We brengen de juridische mogelijkheden en andere regelingen in kaart waarbinnen wellicht ook de monumentale bomen een plek kunnen krijgen. Bedreigingen kunnen dan in de toekomst beter worden afgewend. Daarnaast verzamelen we verhalen van mensen die een speciale band met een boom hebben, recent of in het verleden. 'Bomen met een verhaal' moet ons de

verhalen leveren waarmee we weer nieuwe mensen kunnen inspireren om zich in te zetten voor het beschermen van onze monumentale bomen (zie elders in dit nummer).

Op het moment dat Bomennieuws naar de drukker ging (begin augustus) stond de teller van de actie op € 16.500,-. Waarmee we natuurlijk heel blij zijn - hartelijk dank!

We streven naar € 24.000,-. De rest is al verworven in de vorm van subsidies. Helpt u ons mee om deze projecten voor de monumentale bomen te realiseren?

1 miljoen voor aanpak iepenziekte

De provincie Noord-Holland ging afgelopen zomer van start met een grootschalige opruimactie van zieke iepen. Alle 64 gemeenten, op één na, doen hierin mee. Particulieren die een zieke iep in hun tuin hebben hoeven niets te betalen voor het verwijderen ervan. Het rooien kost gemiddeld € 120,- per boom.

De uitvoering start in acht gemeenten in het noordelijk deel van Noord-Holland. Alleen de gemeente Texel wil niet meedoen; daar heeft men de bestrijding sinds vorig jaar opgegeven. Texel spendeerde de afgelopen vier jaar 1,2 miljoen euro aan het terugdringen van de ziekte, maar boekte te weinig vooruitgang, aldus het gemeentebestuur.

Naar verwachting worden tot en met 2007 in totaal 4450 zieke iepen bij Noord-Hollandse bewoners gekapt. Het totale budget voor het project bedraagt ruim 1 miljoen euro.

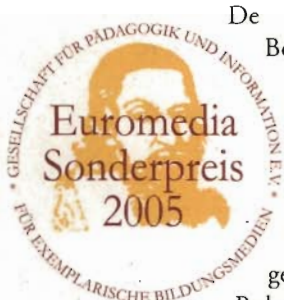
Boomtaxateurs verlaten Raad

Voor het bepalen van de waarde van bomen hebben boomtaxateurs ruim dertig jaar lang gebruik gemaakt van de Methode Raad. André Raad ontwikkelde als eerste een model om de waarde van een boom in geld uit te drukken.

Sinds één april van dit jaar is er dan definitief een einde gekomen aan het tijdperk van de methode Raad. In de loop der jaren waren al diverse aanpassingen gedaan door de Nederlandse Vereniging van Taxateurs van Bomen (NVTB). Het grootste knelpunt was dat de waarde van dikke bomen soms erg hoog uitviel, omdat uitgegaan werd van het oppervlak van de stamdoorsnede. De nieuwe rekenmethode van de NVTB voorkomt dit. Hierbij is de essentie dat wordt vastgesteld 'hoeveel het zou kosten om een vergelijkbare boom op een vergelijkbare locatie te realiseren, naar huidige maatstaven en volgens het actuele prijsniveau'.

De nieuwe richtlijnen zijn verkrijgbaar via het secretariaat van de NVTB, tel. 055-5999449.

Onderscheiding voor cd-rom 'Met, Bij, In, Onder, Over Bomen'

De cd-rom van de Bomenstichting, in het voorjaar genomineerd voor een Comenius-medaille, is onderscheiden met een Euromedia Sonderpreis 2005. Het in Berlijn gevestigde Gesellschaft für Pädagogik und Information reikt ieder jaar een aantal onderscheidingen voor audiovisuele en multimediale producties uit, die van bijzondere kwaliteit zijn en een rol kunnen spelen in (volwassenen)educatie van mensen van jong tot oud(er). De prijzen vallen in verschillende categorieën, Comenius-medaille, Comenius-zegel en verschillende Euromedia - prijzen.

De jury beoordeelde onze cd-rom als 'bijzonder geschikt voor vormingswerk, voor personen ouder dan 16 jaar, vanwege de vele invalshoeken die in de cd-rom voor het fenomeen boom worden gegeven'. Naast Nederland hebben Duitsland, Griekenland, Oostenrijk, Hongarije, Cyprus, Tsjechië en Italië producties ingestuurd. In totaal zijn 158 producties onderscheiden.

Spelen met Bomen: conkers

Met bomen valt altijd iets te beleven. Nu de herfst er aankomt kunnen er weer bladeren worden verzameld voor kleurige collages, beukenootjes worden geraapt (niet teveel van eten, dat levert buikpijn op), egeltjes van kastanjabolsters worden geboetseerd, eikelmannekes worden geknutseld en niet te vergeten: conkers worden gespeeld. Conkers speel je als volgt:

Zoek een mooie kastanje (paardekastanje, geen tamme). Liefst eentje die net van de boom is gevallen of zelfs nog net niet. Boor een gat vanaf de witte plek dwars door de kastanje - hier moet een schoenveter of een touwtje doorheen komen. Nu geduld hebben: een goede conker moet hard zijn. De doorboorde kastanje moet dus nog een paar weken in je broekzak of jaszak zitten.

Passie voor Hout

Voor iedereen die van hout en houtwerken houdt is het een must: de Open dag Hout. Deze wordt ieder jaar op een andere plaats in Nederland georganiseerd, dit jaar in Assen. U kunt er ambachtslieden, kunstenaars en hobbyisten vinden die met veel enthousiasme hun kunnen laten zien en hun producten aanbieden. Het motto van de dag is niet voor niets 'passie voor hout': de 80 tot 100 exposanten zijn vooral liefhebbers, u zult er geen gelikte commerciële handelaars treffen. Veel persoonlijke contacten met de exposanten en tijd voor het beantwoorden van uw vragen, uitwisselen van informatie met medeliefhebbers, informatiestands over

bomen en bosbeheer - dat is wat u op deze dag kunt verwachten.

Deze 29e Open Dag Hout vindt plaats op zondag 30 oktober 2005, in De Smelt te Assen.

De toegangsprijs is € 5,- voor volwassenen, kinderen van 2-12 jaar € 2,-, 65+ € 3,50.

Meer informatie en foto's van voorgaande jaren zijn te vinden op www.opendag-hout.nl

Wordt u ook contactpersoon?

Dit jaar zijn we begonnen aan het programma 'Mensen voor bomen'. In het kort komt het erop neer dat we als organisatie op lokaal niveau actief willen zijn, waardoor we meer betrokken zijn bij het wel en wee van onze bomen. Vanuit het kantoor in Utrecht kunnen we dat niet alleen en daarom zoeken we vrijwilligers: contactpersonen.

Na de oproep in het vorige nummer mochten we tot augustus bijna twintig nieuwe contactpersonen verwelkomen. In totaal hebben we nu ongeveer vijftien mensen als aanspreekpunt in het land. Het streven is circa twee-

honderd, waarmee we ongeveer 50% van de gemeenten bestrijken.

Heeft u belangstelling?

Als contactpersoon zet u zich enthousiast en actief in voor de Bomenstichting. U neemt initiatieven voor het behoud, een goede verzorging en het vergroten van respect voor bomen. Susan Boonman en Edwin Koot informeren u graag over de mogelijkheden. Telefoon 030-2303510 (9 - 12 uur); info@bomenstichting.nl; zie voor meer informatie ook het onderdeel 'boomacties' op www.bomenstichting.nl

Regelmatig aanraken met je handen in die tijd. Dan droogt hij uit en wordt door je handen 'geolied' aan de buitenkant. Als de conker goed hard is gaat de veter erdoor (dikke knoop in één uiteinde) en kun je de strijd aangaan.

Twee spelers gaan tegenover elkaar staan. De uitdager slaat het eerst; de ander houdt zijn conker met gestrekte arm vast; hij bungelt aan de veter. De uitdager mag de hangende conker stilhangen. Dan dient hij met een welgemikte slag van de eigen conker de andere stuk te slaan. Zoniet dan is de ander aan slag.

Winnaar is de conker die heel blijft. Let op: niet de speler wint, maar de conker! Meer info: <http://traditions-uk.freeseervers.com/conkers.html>

Bomengids van Europa

Owen Johnson & David More

Uitg.: ANWB

450 blz.

ISBN: 90-18-0207-3

€ 29,95

Een eerste, negatieve reactie bij het verschijnen van dit boek is: weer een in de reeks van al zovele. Maar bij nadere bestudering slaan de gedachten snel om naar waardering. Die ontstaat door het goede illustratiewerk en de beknopte maar toch gedegen beschrijving van de belangrijkste kenmerken. De illustraties zijn duidelijk, aan details van kenmerken is aandacht besteed en van bladverliezenden is een tekening van de twijg toegevoegd.

Die twijgkenmerken zijn ook gebruikt in een soort determinatietabel. Op basis van enkele hoofdkenmerken wordt getracht de hoofdsoorten te onderscheiden. Ik hoop dat een beginnend boomkenner er wat aan heeft, maar ik verwacht het eerlijk gezegd niet.

Wat beter lukt het met een vergelijkbare indeling van het loof van de coniferen. Het meest geslaagd is de groep loofbomen. Echter ook daar kan je met gemak verzand raken in een grote groep lancetvormige bladeren met gezaagde rand. Om daarna bladerend door het boek de juiste soort op te sporen valt niet mee. De hoofdgroepen in de determinatietabel zetten zich namelijk niet voort in de aansluitende soortbeschrijving. Die is gewoon soort bij soort gerangschikt.

Als eenmaal het juiste geslacht is gevonden dan toont het boek zijn waarde. Zoals gezegd geven de illustraties en

beschrijvingen voldoende houvast om de juiste soort te kunnen vaststellen. De kans dat u er iets niet in vindt ligt niet aan het aantal beschrijvingen. Zo'n 1500 soorten komen aan bod en als we de titel van het boek mogen geloven, gaat het om Europese bomen. Dit Europees is een ruim begrip, want er staan ook de vele algemeen ingeburgerde soorten in van overzee uit Amerika en Aziatische landen. In ieder geval zijn het soorten die we in Europa kunnen aantreffen.

De gids pretendeert een naslagwerk te zijn voor kenners, zo staat in het persbericht. Dat lijkt mij ook een goede conclusie. Als men is ingevoerd in de plantensystematiek is het een goed bruikbaar boek, dat bovendien door een handig formaat gemakkelijk is mee te nemen.

Frank Moens

Bomen als spiegel

logie, aardrijkskunde en economie. Soms komen alle drie de vakken aan bod in een werkstukbeschrijving, meestal twee.

De inhoud wordt ondersteund met de cd-rom Bomen, met, bij, in, onder, over. Deze werd speciaal aangepast voor het lespakket. Toegevoegd werd bijvoorbeeld een eenvoudige waardebepalingsmethode voor bomen en informatie over het boomstructuurplan die in veel steden en grotere woonkernen worden gehanteerd.

Voor het begin van het nieuwe schooljaar kwam het lespakket 'Bomen als spiegel' voor de hoogste klassen van het VMBO gereed. Stichting Veldwerk Nederland en de Bomenstichting realiseerden dit gezamenlijk, met financiële steun van het Ministerie van LNV.

'Bomen als spiegel van de samenleving', zoals het voluit heet, speelt in op het vakoverstijgende onderwijs dat steeds meer gangbaar wordt op het voortgezet onderwijs. In het pakket staan in totaal vijftien uitgewerkte opdrachten voor sectorwerkstukken die over bomen gaan en betrekking hebben op de vakken bio-

De onderwerpen of onderzoeksvragen die aan bod komen hebben vooral betrekking op de boom zoals die in de samenleving voorkomt. Onderwerpen zijn bijvoorbeeld bomen in de bouw, bomen en burens, allergie en verkeer. Ook het belang van bomen voor ons welzijn komt aan bod en daarmee ook het verschil tussen groen wonen en het moeten vertoeven in vooral stenige omgeving. De aanwezigheid van groen heeft ook een economisch aspect en is daarom geschikt voor de scholieren met economie in hun vakkenpakket.

Elke onderzoeksvraag heeft een inleiding

in het onderwerp, een vraagstelling en bijlagen die de leerling op weg helpen in het vergaren van nadere informatie waarmee ze het werkstuk kunnen realiseren.

Verspreid over het land zijn nascholingsdagen georganiseerd. Ze werden door de deelnemers als goed en leerzaam beoordeeld. Daarom is besloten in het voorjaar van 2006 deze dagen opnieuw aan te bieden. In Bomennieuws vindt u in het voorjaarsnummer de aankondiging daarvoor.

'Bomen als spiegel' is verkrijgbaar bij Stichting Veldwerk Nederland en kost 40,- euro per map, inclusief de cd-rom 'Bomen' en op een extra cd-rom ook alle tekst uit de map (ca. 150 blz.).

Bestellen:

Stichting Veldwerk Nederland
Zuideresweg 10, 9441 TZ Orvelte
T.: 0593-582550; F. 0593-322344
www.veldwerknederland.nl

Voor vragen kunt u contact opnemen met Meike Bulten (meike@veldwerknederland.nl).

Frank Moens

Bomen en mensen, een oeroude relatie

Onder deze titel bracht de Bomenstichting vijf jaar geleden een boek uit over de eeuwenlange band tussen bomen en mensen. Het boek benaderde dit thema vanuit uiteenlopende invalshoeken: de boom als metgezel van de mens. Een boek dat inmiddels zijn weg naar duizenden belangstellenden heeft gevonden.

Bomen en mensen, mensen en bomen daar draait het bij de Bomenstichting ook de komende jaren om. U heeft daar in het vorige Bomennieuwsnummer al het één en ander over kunnen lezen. Het komt erop neer dat we een nauwere samenwerking tot stand gaan brengen met eigenaren van monumentale bomen, dat er een grotere groep contactpersonen komt die op lokaal niveau de bomen onder de aandacht

gaat brengen en dat we mensen hun bijzondere verhalen en belevenissen over bomen willen laten vertellen. Op bladzijde 8 introduceren we dit laatste project aan u.

Meer activiteit, meer rumoer, meer leven rondom de bomen: het zal onze bomen ten goede komen. Meer mensen proberen te raken met de mooie en nuttige kanten van bomen. Niet duizenden, maar tienduizenden. Dat willen we in de komende jaren graag bereiken met de Bomenstichting. Als de bomen in de verdrukking komen, zoals bij de fatale ziekte in de paardekastanjes, dan zie je opeens hoeveel mensen aan deze bomen zijn verknocht. Hoe zij vrezen voor het aanzien van hun straat of plein als de kastanjes dreigen te verdwijnen. Maar

kunnen we dit ook bereiken zonder dat er een nieuwe ramp onder de bomen hoeft op te treden? Dat zouden we graag willen.

Heeft u nog ideeën hoe de Bomenstichting de oeroude relatie tussen bomen en mensen op nog meer manieren kan versterken, laat u het ons dan weten!

Helène van der Poel

Helène van der Poel, directeur

colofon

30e jaargang, nummer 3, herfst 2005
ISSN 0166-784 X

Verschijnt 4 x per jaar, oplage: 4750 stuks
Redactie:

Florentine van Eeghen,
Marjan van Elsland, Douwe van der Heij,
Maartje Nelemans, Erik Platje

Eindredactie:

Aart de Veer

Hoofdreductie, vormgeving en advertenties:
Frank Moens (fmoens@bomenstichting.nl)

Redactieadres:

Bomenstichting,
Oudegracht 201 bis, 3511 NG Utrecht
tel (030) 230 35 10 (van 9.00-13.00 uur),
fax (030) 231 03 31
www.bomenstichting.nl
postbank 2108755

Druk:

Van den Berg's Drukkerij - Maarn
Gedrukt op Reviva offset 100 grams.

Overname van artikelen en berichten na overleg met de redactie.

Donateur wordt u voor minimaal

€ 20,- per jaar;

Bomenvriend voor het leven € 500,-.

Bestuur van de Bomenstichting:

ir. H.R.F. Schotanus (voorzitter)

ir. J.W.M. Langeveld (secretaris)

drs. E.K.C. Esseling (penningmeester)

ing. T.H. Bakker

C.J.M. Denneman

ir. G.J.P. Jansen

mw drs.R.Peters

Beschermvrouwe:

Hare Majesteit de Koningin

t/m 31 oktober

Boomfestatie

Een seizoen lang staat de Boomfestatie in het schitterende boomrijke park van Kasteel Groeneveld in Baarn. De Boomfestatie laat bezoekers op een

foto's: Frank Moens

andere manier naar bomen kijken. Aan de hand van het gratis verkrijgbare boekje Bladwijzer en de bijbehorende puzzeltocht kunnen kinderen, maar ook volwassenen, enkele leerzame uren beleven.

Open: di. t/m zo. van 11.00 - 17.00 uur
Toegang tot het park is gratis.

Kasteel Groeneveld, Amsterdamsestraatweg, Baarn.

inl.: www.kasteelgroeneveld.nl of
www.bomenstichting.nl

AGENDA

18 oktober

Dierckx-lezing

Prof.dr.ir. G.M.J. (Frits) Mohren is een internationale autoriteit op het gebied van klimaatverandering en bossen. Hij zal in deze 11e Dierckx-lezing ingaan op de invloed van bomen en bossen op het klimaat, en de effecten die het bosbeheer daarop kan hebben.

Aanmelden via de bijlage in dit nummer of per www.bomenstichting.nl.

Inl. 030-2303510 (9-13 uur)

29 oktober

Donateursexcursie Schovenhorst

Mammoetbomen die tot de top tien van ons land behoren, de oudste Douglas en verscheidene 150-jarige exotische coniferen - dat en nog veel meer mag u verwachten op landgoed Schovenhorst.

Op Schovenhorst ligt een groot stuk van de Nederlandse bosbouwgeschiedenis en er zijn veel bijzondere soorten te bewonderen.

Aanmelden via de bijlage in dit nummer of per www.bomenstichting.nl.

Inl. 030-2303510 (9-13 uur)

Rijp & Groen

Genieten van de herfst

Voor mensen zoals ik, die graag genieten met hun ogen en hun neus, is de herfst een feest. Ja, jammer dat de donkere, koude tijd van het jaar weer aanbreekt, maar eerst mogen we nog even buiten ons hart ophalen aan de speciale kleuren en geuren, die zo bij dit jaargetijde horen. Sommige bomen, zoals eiken en tamme kastanjes, kun je in de herfst met je ogen dicht aan hun geur herkennen. Andere vallen juist dan op door hun kleuren. Voor mij is de amberboom, *Liquidambar styraciflua*, het toppunt van schoonheid, als hij de gelegenheid krijgt om zijn herfstkleuren volledig af te wikkelen. Het begint met een verkleuring naar diep donkerpaars in de top, gevolgd door donkerrood, oranje en knalgeel. Al die kleuren zakken in de loop van enkele weken naar beneden en als we geluk hebben zien we op een dag een amberboom die van boven naar beneden geel, oranje, rood, paars, groen is. Wow!

Liquidambar is wel een exoot, maar zeker na het debat op 19 juni j.l. (zie bladzijde 7 voor een verslag) durf ik deze makkelijke boom zeker aan te bevelen voor straten, tuinen en parken. Wie het toch liever houdt op de bomen, waar we al zo lang aan gewend zijn kan ik aanbevelen eens wat beter naar de Noorse esdoorn, *Acer platanoides* te kijken als de eerste bladeren vallen. Aan de boom valt het niet zo op, maar wie een blad van de grond raapt ziet een verbluffend kleurspel. Roodverkleurde nerven met daartussen een schilderij van geel en groen. Alweer: wow! Laten we hopen op een mooie herfst dit jaar.

Tytsjerksteradiel heeft Slechtste BoomIdee

Deze grote plattelandsgemeente in Friesland won in 2001 de prijs voor het Beste BoomIdee door samen met vrijwilligers alle bijzondere bomen te inventariseren en een plan te maken voor bescherming en onderhoudssubsidies. Ondanks het enthousiasme en de inzet van alle betrokkenen besloot de gemeenteraad echter al in 2003 de subsidieregeling weer op te heffen: te duur. En nu, in 2005, heeft de raad, zonder wethouders, ambtenaren en bewoners te raadplegen een zeer boomvijandig besluit genomen. Alle bomen, dus ook de monumentale, die binnen twaalf meter van een woonhuis staan mogen zonder vergunning gekapt worden! Verder zijn alle bomen met een stamdoorsnee van minder dan 60 cm vergunningvrij. Wat moet je daar nou van zeggen? In elk geval dat het dualistische stelsel niet deugt, want dit is op zijn minst ondemocratisch. Verder is het een vrijbrief voor kaalslag. Veel gemeenten zijn bezig met het

vereenvoudigen van de kapverordening, omdat deze procedure teveel tijd en geld kost. De meeste volgen min of meer de suggesties die we in de model bomenverordening (2004) hebben gedaan. Maar de gemeenteraad van het mooie, groene Tytsjerksteradiel doet het domste dat een bestuur kan doen: een kip met gouden eieren slachten. Hopelijk vinden de vrijwilligers, waaronder onze contactpersoon Johan Visser, en de groenambtenaren elkaar opnieuw om gezamenlijk dit besluit aan te vechten. De verantwoordelijke wethouder heeft aangekondigd, alles scherp in de gaten te zullen houden. En verder ga ik maar uit van de wijsheid van de meeste boomeigenaren, die hun bomen waarschijnlijk helemaal niet kwijt willen.

Kabouterboom leeft!

In ons lentenummer meldden we u dat de dikste boom van Nederland, de tamme kastanje in Beek bij Nijmegen, in brand was gestoken. In de holle stam was een vuurtje razendsnel uitgegroeid tot een vuurstorm, die de binnenkant van de boom blakerde. We waren bezorgd, maar niet pessimistisch, want het leven van een boom speelt zich immers af aan de buitenkant en bij deze dikke boom zou de hitte misschien niet zo snel van binnen naar buiten gaan. Onze Bomenschouw Luc Noordman werd erbij gehaald door de beheerder van Het Geldersch Landschap om te adviseren. Hij adviseerde: misschien wat snoeien om het gewicht van de kroon te verminderen en verder gewoon afwachten. Dat snoeien is gebeurd en het afwachten duurde niet lang. De boom is dit voorjaar gewoon uitgelopen alsof er niets is gebeurd. Op termijn kunnen er nog problemen ontstaan, maar voor dit moment ziet het er goed uit. Toch handig dat hij zo dik is. Iedereen haalt opgelucht adem, waarschijnlijk ook de brandstichters, want het kan nooit hun bedoeling geweest zijn, de boom te doden. Hopelijk hebben ze ervan geleerd.

Marjan van Ehlend

